

Старший викладач кафедри суспільних дисциплін
та методики їх викладання,
Чернігівський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського
(м. Чернігів, Україна) E-mail: yaroslava.senchenko39@gmail.com

ВТІЛЕННЯ КОНЦЕПТУ «ЗАХИСТ» В СУЧАСНОМУ МИСТЕЦТВІ: ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Мета роботи – порівняти міфологічну спадщину Японії й України, щоб прослідкувати, як саме зберігаються архаїчні традиції у культурній пам'яті нації, та як вони впливають на формування нових мистецьких практик та педагогічних форм.

Методологічною основою є використання комплексу різних методів, зокрема: аналіз науково-публіцистичної літератури, щоб розуміти перспективність напрацьованого матеріалу, зіставлення – для знаходження спільних елементів різних культурних традицій, що безпосередньо впливає на викладання мистецтвознавчих та культурологічних, філософських дисциплін на всіх рівнях освітнього процесу; методи систематизації й узагальнення використовувались для формулювання висновків і рекомендацій. Під час дослідження було поєднано кілька методологічних підходів, зокрема: компетентнісний, діяльнісний, особистісно орієнтований, які допомагають в процесах формування професійної компетентності майбутніх педагогів, залученості до активної навчально-пізнавальної діяльності, а також врахування індивідуальних особливостей здобувачів вищої освіти.

Наукова новизна. У статті ми демонструємо, що українська фольклорна спадщина займає особливе місце в нашому житті, а тому заслуговує на детальні наукові дослідження, на інтерпретації її символів і знаків та ін., адже вона унікальна і колоритна в кожному регіоні України. Як показує досвід японців, можливо не просто пронести крізь століття свою архаїку, а й на її основі вибудувати сучасний контент, цікавий різній віковій категорії громадян і популярний за межами своєї країни.

Висновки. За допомогою японсько-українського міфологічного порівняння нам вдалося провести аналіз процесу їхнього осучаснення та відображення в мистецьких роботах, в яких прослідковуються потужні образи, символи та цінності українського спротиву російській імперіалістичній машині. Російська агресія змушує нас інакше поглянути на звичні речі, на людей, переосмислити власні погляди, розставити пріоритети. Саме для цього наші митці створюють «некомфортні» роботи, в яких вони повертають нас у минуле, або демонструють сьогодення, проте не показують майбутнього. На даний момент ми знаходимося «всередині» процесу створення нової української міфології, яка заслуговує на увагу реципієнтів та на подальше теоретичне осмислення. Дослідники продовжують дискутувати на тему достовірності міфів, їхньої класифікації, доречності для створення національної ідеї, проте створення міфу – це природна реакція людей на знання про минуле, на емоційно-почуттєву сферу, цінності, які заховані в цих розповідях, ті моральні якості, на яких будується державний авторитет і імпліцитне виховання свідомого громадянина.

Ключові слова: Японія, Україна, перформанс, виховний потенціал, міфи, сучасне мистецтво, архаїчні сенси.

Постановка проблеми дослідження. Серед важливих питань філософсько-культурологічного дискурсу, які безпосередньо стосуються нашого дослідження, є вплив архаїчної традиційної культури на формування сучасних перформативних практик. Тому ми обрали тему міфології та її ролі в процесі становлення сучасного концептуального мистецтва. Мова йтиме не про античність, а про міфи Японії й України, які збереглися у пам'яті нації та на основі яких зараз формуються нові культурні форми. Один із різновидів міфів, а саме – національний міф, часто створювали та продовжують створювати заради того, щоб підкреслювати та визначати особливості соціально-політичної структури певної держави. Тому він може відігравати, як позитивну роль, так і негативну, зважаючи на конкретні обставини.

Вже в давні часи міф почали інтерпретувати як вигадку або фальсифікат, фейку. Адже відомо, що ще давні греки протиставляли міф (усний переказ) логосу (писаному знанню). Міф містив сумнівну інформацію, тому на самостійну цінність не міг претендувати. Звісно, коли ми знайомимось зараз із текстами грецької міфології, то маємо розуміти, що вони ніколи не існували саме в такій формі, деякі деталі в них часто змінювались, залежно від бажання промовця, високопосадовців або публіки.

Тому міф не позиціонувався як цілісна незмінна історія. Але й трактувати його як абсолютний фейк ті ж самі греки не поспішали. Одним з варіантів вирішення проблеми міфу була евгемерична школа, яка вважала, що в міфі збереглось істинне знання про минуле, але недосконалість засобів передачі цих відомостей призвела до створення перебільшених символічних форм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переходячи до сучасного розуміння міфу, варто відзначити антропологів, які в кінці XIX – початку XX ст. почали досліджувати народи поза межами Європи, в тому числі безписемні. Теоретичні засади історичного міфу досліджували О. Ясь, І. Гирич та Ю. Шаповал. Трикомпонентний комплекс «міф – держава – нація» був об'єктом наукового інтересу Е. Кассіра, Дж. Шопфліна, Дж. Госкінга, Е. Сміта та Б. Стрета. Низка вчених досліджували феномен історичного міфу, його вплив на національну ідентичність та свідомість з акцентом на конкретні народи. Так, А. Седжестен та Л. Бойя зосередилися на румунських міфах, Х. Торесілья – на іспанських, А. Вреттос і Н. Сміт конкретизували поле свого дослідження не лише географічно, а й темпорально, сфокусувавшись на вікторіанській Англії. Було виявлено, що міфи для них є невід'ємною, часто – визначальною частиною соціально-культурного життя, які пояснюють сутність співвідношення людини, суспільства та світу, а тому мають значний світоглядний та морально-виховний потенціал [8].

Мета роботи – порівняти міфологічну спадщину Японії й України, щоб прослідкувати, як архаїчні традиції збереглися у пам'яті націй та як вони впливають на формування нових мистецьких практик та педагогічних форм.

Наукова новизна. Для визначення спільних рис української та японської культур, були проаналізовані конкретних художніх проєктів та їх соціально-адаптивні та виховні сенси.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. З 2014 року через війну в Україні з'явилося 1,5 млн внутрішньо переміщених осіб. Зі слів Марії Курячої, української соціокультурної антропологині: «Особи, що стали жертвами війни, пережили досвід переселення, зіткнулись із травмою, переживаннями втрати дому, навіть, якщо це було тимчасово та сам будинок вцілів, емоційні переживання, втрата економічної бази життя, образи втраченого дому, спогади, пов'язані з минулим та невідомість майбутнього – те, що супроводжує всіх переселенців, які лише нещодавно зазнали такого досвіду та тих, хто пережив це багато років тому» [6]. Саме тому, міф і його роль у мистецтві займає важливу нішу в цьому дослідженні, воно здатне працювати з травматичними досвідами українців, відзеркалювати все, що з нами відбувається і стати голосом важливих об'єднуючих тем у культурному дискурсі не лише України, а й світу [7].

Зважаючи на вищеописану специфіку міфу, ми розглянемо традиційні сюжети в контексті мистецького синтезу, щоб прослідкувати, як певна тема розвивається на даному етапі, як вона переосмислюється і створює основу для нових сюжетів, у тому числі, в акціоністських арт-проєктах. Ключовим концептом для нас стане поняття «захист». Ми розглядаємо його широко, не лише в сенсі порівняння переживання травматичних досвідів, але й в контексті безперервного зв'язку людини з природою/надприродним у мистецтві дії. Зокрема, наше дослідження зосереджено на впливі вірувань у людському житті, сприйняття міфологем як захисного принципу, якого варто дотримуватись, щоб забезпечити себе, «захиститися» від фізичної та духовної небезпеки. В такому контексті маємо всі підстави вважати, що перформативні практики або акціонізм активно сформувались та увібрали в себе різні види мистецтв, умінь і світоглядних принципів окремих народів.

Ця тема має безпосереднє відношення до сучасного перформативного мистецтва. Адже його основа, як і основа фольклорного мистецтва, ґрунтується на синкретизмі та синтезі мистецтв. В наш час виникають нові практики, на які вплинули виклики сучасного життя: захист себе, дітей, перебування в укриттях, бомбосховищах під час оголошення повітряних тривог, заклеювання вікон матеріалами, які забезпечать скло від вибухових хвиль, дотримання комендантської години, надання першої домедичної і психологічної допомоги тощо, які особливо гостро актуалізувались у часи жорстокої повномасштабної російської агресії.

Із досвідом втечі від війни до іншої країни, задля порятунку життя власного сина, поділилась українська перформерка Марія Прошковська. У відеоперформансі «On the blade» («На лезі»), в її руках був об'єкт, зроблений нею з утилітарних речей, таких як макогон та монети, вживані на території України наприкінці XIX – початку XX сторіччя. На відео постійно чути звуки процесу заточування монет з метою перетворення предмета мирного призначення на холодну зброю. Художниця почала цей проєкт ще в Києві і продовжує його в Болоньї. Перформанс відбувається на території старовинної церкви, яка нині є домом для жінок, що борються разом проти війн, насильства та дискримінації. Отримавши разом з сином прихисток, так само як колись жінки шукали його в монастирях і церквах, мисткиня символічно продовжує свою роботу з перетворення старих монет на гострі леза саме в цій локації, трансформуючи свою злість, страх і відчай від подій, що відбуваються в Україні в силу [13].

Медитативні повторювальні рухи дають час для роздумів та дослідження ролі жінки у війні, її тілесну вразливість, крихкість і водночас незламність, коли мова йде про захист своєї землі, гідності, тіла, а також своїх дітей. Тисячі згвалтувань та смертей українських жінок російськими військовими провокують на відчайдушний крик, але замість крику глядачу пропонується аудіозапис процесу заточування монет з наст'язливим скрегогом металу, що нагадує про тиснуті до болю зуби. Крихкість, майже невагомий мисткинї, що тримає в руках доволі грубий та агресивний з вигляду предмет, який вона робить з кожною хвилиною все більш небезпечним, візуалізує основну ідею перформансу, а різні плани зйомки та освітлення дає глядачеві змогу відчути безкінечність процесу, яким зайнята мисткиня.

Марія, застосовуючи власну інтерпретацію міфу про місце жінки в соціумі, в першу чергу наголошує на не чужій для нашої країни теми фемінізму, а стверджує контраст тілесної вразливості та сили духу, привертає увагу до того, на що здатна жінка в критичних умовах.

Прикладом втілених роздумів про захист стали візуальні роботи «Вікна війни» художниці-графістки Надії Харт. Ця серія створена в квітні 2022 року й присвячена містам, які на той момент зазнали найбільших руйнувань від російського вторгнення: Маріуполь, Харків, Миколаїв, Чернігів і Київ. На листівках графічно зафіксовано ідею затишку чи то бібліотечних вікон, чи то житлового будинку, які перетворюються на згарища та беззахисні споруди [4].

Проект «Теорія захисту» був розпочатий ще в 2015 р. перформеркою Дар'єю Кольцовою. В ньому заклеєні вікна – це дещо більше, ніж просто захист скла від вибухових хвиль. Це погляд на застережні дії як на традиційні орнаменти, якими вкрились усі вікна нашої країни, що стали безмовними свідками великої трагедії. Проект був показаний багатьма культурними і дипломатичними інституціями по всьому світу. Вікна стали образом крихкості та незахищеності світу, який ми, здавалося, добре знали і розуміли, а «тіло» самого скла навечно вписалось у пам'ять будівлі. Так, коли війна скінчиться, її символи і сенси існуватимуть надалі [9].

Приховані герби та давні символи територіальних областей можна знайти, придивившись до вікон з імпровізованою мапою України. Саме так художниця Наталя Курносова переосмислює автентичне мистецтво витинанки. Серія «Фантоми. Відбиток досвіду» присвячена фіранкам – давній українській техніці прикрашання вікон домівок паперовими витинанками. Наші пращури на них зображували різні символи, знаки, силуети, а кожен орнамент відрізнявся відповідно до індивідуальності автора та локальної традиції. Цей проект про зруйновану вікову естетику, зокрема про зруйновані російськими ракетами будівлі – об'єкти української культурної спадщини [14]. Художниця зображує виживання культури, проявлення її страждань як фантомний біль, як те, чого вже нема, але що нагадує про себе. 12 фіранок презентують 12 областей, кожна з своїм унікальним орнаментом. Ще одна серія Наталі під назвою «Захист» – витинанки, які кріпляться до вікон і стають новими оберегами, адже вони, як і скотч, покликані захищати вікна від «злих духів», несучи і фізичний і символічний захист. На жаль, при демонтажі виставки фіранки будуть знищені, але в цьому теж є свій підтекст: з Перемогою обереги будуть мати лише естетичне значення.

В усіх даних художніх роботах простежується тенденція до переосмислення українського фольклору. В якості світоглядних та естетичних основ виступають давні вірування людей в сили оберегів, амулетів і ритуалів. Все це чітко висвітлено в мистецьких ідеях, відтворенні емоцій і досвіду кожного художника, у яких захист знов і знов проходить червоною лінією: захист тіла, захист громадянських прав, захист дому, захист душі, захист кордонів, захист країни. Відчутні також почуття беззахисності, тривоги, відчаю, ненависті, втрат, страху – вони оживають травматичним відголосом минулого, стають вимушеною реальністю. Тому сучасне мистецтво бере на себе функцію сакральних ритуалів, звернених до вищих сил, які зрештою змінять свій гнів на милість, повернуть спокій і гармонію на землі.

Звертаючись до міфології саме в філософсько-культурному аспекті, ми бачимо, як людина постійно шукала способи забезпечити своє життя: виконувала покрокові ритуали, застосовуючи необхідні заклинання, спеціальні музичні інструменти або ж предмети, поклонялась або приносила в жертву. Парадоксально, що вона зуміла пронести цей досвід через століття, переосмислити й актуалізувати в буденності суспільства як важливу потребу часу, вимогу притримуватися надалі прадавніх вірувань щодо вже нових викликів сучасності. Таке поєднання релігії, мистецтва, психології та безпосереднього життєвого досвіду ми простежуємо, зокрема, в перформативних практиках.

Перформативні практики тематизують все, що відбувається довкола нас: політичні акції, вуличні карнавали, публічні виступи відомих медійних осіб, боді- і стріт-артівські замальовки, театральні фестивалі, тренінги, музейні експозиції та фотовиставки, кулінарні, туристичні, арт-колажні майстер-класи, презентації, семінари, шоу, флешмоби, релаксаційно-рекреативна анімацію, приватний простір родинного побуту тощо [8].

Перформативність іманентно виявляє конститутивний характер соціальних дій. Можливо, не усвідомлюючи певну ідею до кінця, ми все ж таки беремо її на озброєння, втілюємо у житті, і вона пращос. Культурно-історична ситуація привела до кардинальної зміни характеру пізнання. Все відбувається у відкритій співдії «тут і тепер», причому динаміка процесів не відстежується з тою послідовністю та лінійністю, як раніше. Виникає враження, що від людського мислення все більше залежить доля не лише внутрішнього «я», але й світу. Загалом, сучасні українські митці просто відмовляються інсценізувати «великі наративи», відомі інтерпретації, чи то фрейдизм, ніцшеанство, постмодерні візії Жака Дерріда, Жана Бодріяра чи Мориса Бланшо [8].

Один із низки перформансів, важливих для розуміння специфіки переосмислення міфів, в яких втілено роздуми про безпеку й свободу українців, відбувався у сесійній залі Ризької Думи. Це «Ракова пухлина російського тоталітарного імперіалізму». Його виконавиця – українська художниця Міла Чепрасова, в колаборації з іншими українськими і латиськими художниками-(цями), стали учасниками мистецької резиденції «Свобода». Концепція мистецької дії полягає у висловленні громадянської позиції авторки: «Я вважаю, що Російська Федерація – це сучасна імперія. У своєму перформансі я порівнюю російський тоталітарний імперіалістичний режим із раковою пухлиною. Адже він прагне постійно розширюватися фізично, руйнує на своєму шляху все, що не може перетворити на себе, і розкидає метастази по всьому світу. Шляхом пропаганди та корупції він намагається поширити свою хвору

сутність. У виставі я перетворюю щось затишне, як м'яку вишивку килима, на щось хворе. Як і у випадку з раком, у нас немає іншого вибору, як боротися. Адже вони самі не зупиняться, поки їх не зупинять. Окрім того, що вважаю таке порівняння доречним. Це теж для мене особисто. Адже рак знову руйнує щось дороге мені. 22 роки тому він знищив мою маму, а зараз, хворі на імперіалізм, росіяни повзають і намагаються знищити мою країну, мій дім» [11].

Міла Чепрасова не випадково використала в цьому перформансі один із важливих міфічних символів – вишивку як сакральний ідентифікатор українців. Це додає сильного емоційного напруження – адже на полотні з традиційним орнаментом глядач очікує побачити гармонійність кольорів, майстерність техніки, а ніяк не спотворений візерунок. Стає очевидним, що полотно потрібно переробити, «врятувати», звільнити від «брудних» ниток (як людське тіло від хвороби), та почати нове життя, спираючись на отриманий досвід. Перформанс чітко передає усвідомлення цінності вільного життя, боротьби за майбутнє. Попри складність «хвороби» та силу ворога, авторка показує, що інших шляхів для нашого народу в цій війні не існує. Тому, на завершення перформансу Міла «очищує» полотно від «ракових утворень» – ріже нитки та витягає їх із тканини.

Розкриття теми війни через унікальний спосіб проговорювання почуттів окремої людини, висвітлено в перформансі художниці Марії Леоненко «Де ти тепер?». Це друге за частотою запитання після «Ти як?», яке міститься в 35 зачитаних історій простих українців, в яких кожен може впізнати себе, згадати власний стан, повторно прожити події 24 лютого [5]. Читка текстів, дії учасників, сприйняття глядачем – все це створює атмосферу напруженості, неможливості забути про минулі події, уявлення про час, який не лікує, а продовжує поглиблювати травматичні досвіди. В перформансі брали участь усі, хто заздалегідь виявляв бажання. Таке рішення мало неабиякий об'єднавчий характер, не лише для незнайомих між собою людей, а й для України в цілому.

Алія Сакішева (псевдонім ASAKI) представила перформанс «FREEDOM IS NOT FREE», в якому задіяні вона сама, акваріум і українська земля, доставлена в Ригу з усіх неокупованих регіонів України (з таких знакових місць як Чорнобаївка, село Ягідне Чернігівської області тощо). «Слова моєї сестри глибоко вразили мене: печаль змінила радість, а моє життя наповнене панікою. Втрачене дитинство – це теж ціна, яку зараз платять діти в Україні. Українська свобода, яку я хочу показати, це вільна земля, яка зараз просякнута сльозами та кров'ю» [10].

Міф про землю змушує нас вкотре звернутися не лише до питань родючості, тобто благодатній здатності ґрунту давати врожай. Ширше – це про цінність землі як до спільного дому, а відтак, до спільної біди в ньому і боротьби за повернення територій та повноцінного життя.

У контексті захисту української ідентичності знаковими є скульптурні роботи «Амулети», «Археологія» та «Шляхи несповідимі» української мультипрофільної художниці Альони Шибунової. Тут добре простежуються названі вище сенси: водночас і роздуми про повернення до автентичних українських традицій, і зосередження на власних думках, почуттях. Мисткиня в названих скульптурних проєктах перетворила тендітні орнаменти вишивки на міцне каміння, таким чином, дала надію на продовження життя її коріння, яке стільки років спало на дні підсвідомості і прокидалось у часи загрози повного знищення. Біле, чорне, червоне, тяжіння до ідеалу, повна форма, міцність додана камінням – це жест створення оберегу для України та її народу [2].

У 2018 році команда українських художників-(ць) в рамках програми American Arts Incubator створили проєкт Павукотопія/Spidertopia. Концепція полягала в тому, щоб спираючись на відому в українській культурі традицію створення «павуків», розробити символи національного захисту та спротиву. Відтак був реалізована серія колажів, основою яких стала серія фотографій талановитого фотографа Андрія Лобова, відзнята в вільному українському Криму до окупації. Фото були виставлені в «Ізоляції» як окрема виставка. Хоча зараз павуки стали більш видимими і цією традицією продовжують цікавитись, а техніка живе далі, отримуючи нові сенси, додаючи сил та змістовності сьогоденню. «Павукотопія» досліджує теоретичне відродження української ідентичності. Використовуючи мову традиційних «павуків» – модульних елементів українського домашнього декору, проєкт застосовує їх до художнього зображення світу.

Український архітектор, дизайнер і художник Сергія Махно, надихнувшись українським фольклором та принципами вабі-сабі, створив міфічні фігурки, які стали ознаками недосконалості краси, поєднаного з непоєднаним і плину часу. Цікава концепція колекційних арт-іграшок «DIDO» – це дивовижні звірі, що мешкають в наших містах і містечках: ведмеді, що регочуть, вусаті леви, замріяні овечки та коники з кучерявими хвостами. Вони всі різні проте однаково служать для захисту лісів, домівок, ідей та починань, гарних снів та сімейного затишку. За авторським поясненням, вони є образом сили і закону, що пронизують і породжують усе живе і неживе, спочатку їх звали богами, потім – енергією, але це просто Дідо. Людину і Світ створив Дідо, зліпивши з глини, а тепер ми ліпимо його з правічної глини і прикрашаємо ними житло та подвір'я. Ці магичні провідники допомагають віднайти те, чого прагнемо, і позбутися того, що заважає. Це одне з того подібного між японською і українською культурами, поєднання архаїчних досвідів різних традицій в одному проєкті.

Людина споконвік намагалась захищати себе та своє майно від негативних факторів. але якщо японці, незважаючи на прийняття буддизму, зберегли свої споконвічні синтоїстські ритуали до нашого часу, то в Україні язичницькі традиції були значною мірою витіснені християнством. Ми не маємо цілісного уявлення про побут слов'ян, тієї спадщини, якою пишаються японці. На заводі стають ще й антимифи, що лягли в основу псевдонауки («Велесова книга» наприклад). В результаті українська

міфологія сприймається як чи то фантазія чи то «бабусині забобони». Некритично відкидається навіть те, що можна відновлювати, переосмислювати та відтворювати в сучасному мистецькому та педагогічному контексті, те, що можна перетворювати на потужну екзотичну візитівку цілої країни, на засіб формування народної свідомості та самоідентифікації.

Японський світогляд не розцінює міф, як оповідь про минуле. Скоріше, це те, що відбувалось, та вірогідно, може повторитись знову. Міф потрібен не тільки для розкриття походження та сутності речей – він також дає змогу передбачити наслідки тих чи інших дій. Міф потрібен як об'єднавчий фактор суспільства, те, чим варто пишатися, продовжувати і створювати нове на стародавніх традиціях. Така практика дійсно активізувалась, відколи українці почали частіше використовувати і чути в своєму середовищі терміни «захист», «захисник-(ця)», «захищати», «боронити». Адже небезпідставно виникла потреба «захистити» тіло, психіку, дім, рідних.

Досліджуючи досвід Японії, ми бачимо, що концепт «захист» є важливим не лише для країни, яка перебуває у стані війни. В японському фольклорі є велика кількість міфів та обрядів, де превалює значення «захисту», пов'язане також з оберегами, різними ритуалами від епідемій, природних катастроф і небезпеки втратити країну загалом.

Яскравий приклад цього продемонстрував японський прем'єр-міністр Кішіда Фуміо, відправляючи по жертву Ясукуні-дзіндзя в храмі в центрі Токіо. Ясукуні – це «дім божества», святилище, де шанують душі всіх воїнів, які захищали Японію [12]. Це переконує у важливості створення в Україні національного пантеону як місця пам'яті про тих, хто в різні роки захищав нашу державу.

В японському фольклорі велика кількість «захисних» міфологем. Подібно нашим предкам язичницьких часів, японці мали священні місця, дерева та каміння, використовували обереги та амулети. Для прикладу, порівняємо властивості такого атрибуту як вінок. Якщо в українському фольклорі це один із найголовніших аксесуарів на весіллі, неодмінний оберег кожної дівчини, який символізував нев'янучу молодість, вічне життя. То в Японії амулети у формі вінка мають інше призначення: через нього проходять люди під час церемонії «великого очищення» оохарае. Цей же вінок символізує подарунок Сусаноо-но мікото хлопчику, який прихистив його на ніч. Японці вірять, що Омаморі – різновид талісманів тощо, у формі вінка захищає від хвороб та епідемій [6].

Найчастіше зустрічаються обереги, пов'язані із захистом здоров'я, наприклад, Еніші-мусухі від Фуджіта-дзіндзя, які носять як браслети або кріплять на одягу і вірять, що вони створюють добрі «зв'язки» з тим, що ми хочемо оберігати – стосунки з другом, вчителем, або ж міцне здоров'я або вдача в роботі. Існують різновиди захисних амулетів, значення залежить від кольору: червоний – проти розлучень, чорний – проти нещастя, зелений – для здоров'я, жовтий – багатства, синій – вдачі в роботі, фіолетовий – везіння в коханні [6].

В якості оберегів від лиха можуть виступати стріли. В «Записи про велике умиротворення» (XIV ст.) йдеться про те, як Японію настигла страшна епідемія. Коли настали зовсім темні часи, кожну ніч над імператорським палацом з'являлась страшна птаха, з обличчям людини, вигнутим дзьобом, гострими зубами, і тілом змії. Птаха вбив військовий командир Маюру Хіроакі з кобура-я (вид стріл). Відомо, що стріли використовуються як засіб очищення в деяких ритуалах онмьодо [6].

В різних контекстах (аж до реклами на вулицях та повсякденній релігійності), з епідеміями пов'язують образи йокаїв [6]. Ці міфологічні персонажі є об'єктами цілком «живої» віри – і зараз відбувається проведення стародавніх ритуалів очищення, поклоніння, посвяти, шаманських танців, створення аніме та манги, відкриття музеїв, постановки театральних вистав, випуск документальних фільмів, описи в літературних творах, вибудова маркетингових стратегій, використання соцмереж, активне зображення в сучасному мистецтві. Все це робиться для того, щоб захистити суспільство від страждань, причому активне впровадження цих практик продовжуються й нині.

У часи пандемії японці відправляли соцмережами один одному зображення Амабі (містичної триногої істоти, схожої на русалку), вірячи, що вона відверне хворобу. З'явилися десятки тисяч картин, малюнків та зображень у твіттері та інстаграмі, випускались маски і санітаizers з її зображенням, написи на автомобілях, суші, печиво, повітряні кульки і брелки. Зазначимо, що в Японії зафіксовано найменший показник смертності від Covid-19 [1]. Хоча, ймовірно, справа не стільки в покровительстві Амабі як такої, скільки у виховному потенціалі цих уявлень, завдяки яким соціально відповідальна поведінка легко прищеплюється японським дітям ще з молодших класів школи.

Висновки. Сенси «захисту» закладені і присутні у кожній традиційній культурі. Вони актуальні й сьогодні, оскільки міфи продовжують своє існування, виступаючи як один з засобів досягнення внутрішньої гармонії та глибинного розуміння світу. Найголовніша схожість японського фольклору з українським полягає в тому, що людина розглядається як частина природи, а тому гармонія життя (в тому числі – уособлена мирними стосунками з потойбічними силами) стають складовою сучасного суспільства на рівні з новітніми технологіями. Це чудовий приклад того, як поєднувати традиціоналізм з новітніми трендами. Якщо ми зможемо творчо засвоїти японський досвід, то це допоможе українській автентичній культурі перестати бути андеграундною.

За допомогою японсько-українського міфологічного порівняння нам вдалося провести аналіз процесу їхнього осучаснення та відображення в мистецьких роботах, в яких прослідковуються потужні образи, символи та цінності українського спротиву російській імперіалістичній машині. Російська агресія змушує нас інакше поглянути на звичні речі, на людей, переосмислити власні погляди, розставити

пріоритети. Саме для цього наші митці створюють «некомфортні» роботи, в яких вони повертають нас у минуле, або в сьогодні, проте, не показують майбутнього.

На даний момент ми знаходимося «всередині» процесу створення нової української міфології, яка заслуговує на увагу реципієнтів та на подальше теоретичне осмислення. Звісно, ми продовжуємо дискутувати на тему достовірності міфів, їхньої класифікації, доречності для створення національних міфів або ж критикуємо вже існуючі, проте міф – це завжди наша реакція на знання про минуле, на нашу емоційно-почуттєву сферу, цінності, які заховані в цих розповідях, ті моральні якості, на яких будується державний авторитет і суспільний договір.

References

1. Амабі: японський дух, який захищає від епідемій. BBC News Україна: веб-сайт. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-tra-52484750> (дата звернення: 01.05.2020). Amabi: yaponskyi dukh, yakyyi zakhyshchaie vid epidemii. BBC News Ukraine [Amabi: A Japanese spirit that protects against epidemics. BBC News Ukraine]. Retrived from: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-tra-52484750>.
2. Амулети. Instagram: веб-сайт. URL: <https://www.instagram.com/p/CqIII7-to-H/> (дата звернення: 23.03.2023). Amulety. Instagram [Amulets. Instagram]. Retrived from: <https://www.instagram.com/p/CqIII7-to-H/>
3. Артiграшки від Sergey Makhno Architects. URL: <http://www.domiinterier.com/артiграшки-вiд-sergey-makhno-architects/> (дата звернення: 14.09.2020). Artigrashky vid Sergey Makhno Architects [Artigrashki by Sergey Makhno Architects]. Retrived from: <http://www.domiinterier.com/артiграшки-вiд-sergey-makhno-architects/>
4. «Вiкна вiйни» – це серiя малюнкiв з мiстами. Instagram: веб-сайт. URL: <https://www.instagram.com/p/CcdVKzNtenY/?igshid=ZGU5dXlydWhyODh0> (дата звернення: 17.03.2022). «Vikna viiny» – tse seriia maliunkiv z mistamy [«Windows of War» is a series of drawings with cities]. Retrived from: <https://www.instagram.com/p/CcdVKzNtenY/?igshid=ZGU5dXlydWhyODh0>
5. Глеба Г. Розмова з художницею Марією Леоненко про її практику та перформанс «Де ти тепер?» URL: <https://artslooker.com/artist-talk-with-maria-leonenko-about-her-practice-and-performance-where-are-you-now/> (дата звернення: 11.10.2023). Hleba, H. Rozmova z khudozhnytseiю Mariieiu Leonenko pro yii praktyku ta performans «De ty teper?». [Conversation with the artist Maria Leonenko about her practice and performance «Where are you now?». Retrived from: <https://artslooker.com/artist-talk-with-maria-leonenko-about-her-practice-and-performance-where-are-you-now/>
6. Канал про японські релігії та фольклор. Смак сутінок: Telegram: веб-сайт. URL: https://t.me/tasogare_no_aji (дата звернення: 05.06.2023). Kanal pro yaponski relihii ta folklor. Smak sutinok [Channel about Japanese religions and folklore. The taste of dusk]. Retrived from: https://t.me/tasogare_no_aji.
7. Куряча М. Як переселенці говорять про себе через мистецтво? URL: <https://litopys.info/articles/yak-pereselentsi-govoryat-pro-sebe-cherez-mystetstvo/> (дата звернення: 04.09.2022). Kuriacha M. Yak pereselentsi hovoriat pro sebe cherez mystetstvo? [How do immigrants talk about themselves through art?]. Retrived from: <https://litopys.info/articles/yak-pereselentsi-govoryat-pro-sebe-cherez-mystetstvo/>
8. Малютіна Н., Нечиталюк І. Перформативні практики: досвід осмислення: монографія. Одеса: Астропринт, 2021. 184 с. Maliutina, N., Nechytaliuk, I. (2021). Performatyvni praktyky: dosvid osmyslennia: monohrafiia [Performative practices: experience of understanding: monograph]. Odesa: Astroprint.
9. Проєкт «Теорія захисту». Instagram: веб-сайт. URL: https://www.instagram.com/p/CxlQP_WNNcu/?igshid=MXh6bDlsYWY0cGN0eA== (дата звернення: 24.09.2023). Proekt «Teoriia zakhystu». [Project «Theory of Protection»]. Retrived from: https://www.instagram.com/p/CxlQP_WNNcu/?igshid=MXh6bDlsYWY0cGN0eA==
10. Сакішева А. Концепція перформансу «FREEDOM IS NOT FREE». Ukraine. The Residence of Freedom: веб-сайт. URL: <https://airauctioneer.com/ukraine-residence-of-freedom/freedom-is-not-free-by-asaki> (дата звернення: 28.08.2023). Sakisheva, A. Kontseptsiia pefromansu «FREEDOM IS NOT FREE». Ukraine. The Residence of Freedom [The concept of pefromance «FREEDOM IS NOT FREE». Ukraine. The Residence of Freedom]. Retrived from: <https://airauctioneer.com/ukraine-residence-of-freedom/freedom-is-not-free-by-asaki>.
11. Чепрасова М. Концепція перформансу «Ракова пухлина російського тоталітарного імперіалізму». Ukraine. The Residence of Freedom: веб-сайт. URL: <https://airauctioneer.com/ukraine-residence-of-freedom/cancer-tumor-of-russian-totalitarian-imperialism-by-mila-cheprasova> (дата звернення: 28.08.2023). Cheprasova M. Kontseptsiia performansu «Rakova pukhlyna rosiiskoho totalitarnoho imperializmu». Ukraine. The Residence of Freedom. [Performance concept «Cancer tumor of Russian totalitarian imperialism». Ukraine. The Residence of Freedom]. Retrived from: <https://airauctioneer.com/ukraine-residence-of-freedom/cancer-tumor-of-russian-totalitarian-imperialism-by-mila-cheprasova>.

12. Japan PM Kishida sends ritual offering to war-linked Yasukuni shrine. KYODO NEWS: веб-сайт. URL: <https://english.kyodonews.net/news/2022/10/6a2fbae3cbd5-urgent-japan-pm-kishida-sends-ritual-offering-to-war-linked-yasukuni-shrine.html> (дата звернення: 17.10.2022).
Japan PM Kishida sends ritual offering to war-linked Yasukuni shrine. KYODO NEWS: веб-сайт. Retrieved from: <https://english.kyodonews.net/news/2022/10/6a2fbae3cbd5-urgent-japan-pm-kishida-sends-ritual-offering-to-war-linked-yasukuni-shrine.html>
13. On the blade. Щербенко Арт Центр: веб-сайт. URL: <https://www.shcherbenkoartcentre.com/uk/video/on-the-blade/> (дата звернення: 10.11.2023).
On the blade. Shcherbenko Art Tsentr [On the blade. Shcherbenko Art Center]. Retrieved from: <https://english.kyodonews.net/news/2022/10/6a2fbae3cbd5-urgent-japan-pm-kishida-sends-ritual-offering-to-war-linked-yasukuni-shrine.html>
14. Series «Phantoms. Imprint of experience». Instagram: веб-сайт. URL: <https://www.instagram.com/p/Cne1xRM1eIQ/> (дата звернення: 16.01.2023).
Series «Phantoms. Imprint of experience». Instagram: веб-сайт. Retrieved from: <https://english.kyodonews.net/news/2022/10/6a2fbae3cbd5-urgent-japan-pm-kishida-sends-ritual-offering-to-war-linked-yasukuni-shrine.html>

Yaroslava Kramarenko

ORCID 0009-0005-5265-3390

Senior lecturer
of the Department of Social Disciplines and Teaching Methods,
Ushynskiy K.D. Chernihiv Regional Institute
of Postgraduate Pedagogical Education
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: yaroslava.senchenko39@gmail.com

IMPLEMENTATION OF THE CONCEPT PROTECTION IN CONTEMPORARY ART: EDUCATIONAL POTENTIAL

The objective of this work is to compare the mythological heritage of Japan and Ukraine in order to trace how archaic traditions are preserved in the cultural memory of nations, and how they influence the formation of new artistic practices and pedagogical forms.

The methodological basis involves the use of a complex of various methods, including: analysis of scientific and journalistic literature to understand the prospects of the processed data, comparison in order to find common elements of different cultural traditions, which directly influences the teaching of art history and cultural studies, philosophical disciplines at all levels of the educational process; methods of systematization and generalization were used to formulate conclusions and recommendations. Several methodological approaches were combined during the research, including: competency-based, activity-based, personality-oriented, which assist in the processes of forming the professional competence of future educators, engaging them in active educational and cognitive activities, as well as taking into account the individual characteristics of higher education seekers.

Scientific novelty. In the article, it is demonstrated that Ukrainian folklore heritage occupies a special place in our lives and therefore deserves detailed scientific research, interpretation of its symbols and signs, etc., as it is unique and colorful in every region of Ukraine. As the experience of the Japanese shows, it is possible not only to preserve one's archaism through the centuries but also to build modern content on its basis, interesting to various age groups of citizens and popular beyond one's country.

Conclusions. Through the Japanese-Ukrainian mythological comparison, we have managed to analyze the process of their modernization and reflection in artistic works, which trace powerful images, symbols, and values of Ukrainian resistance to the Russian imperialistic machine. Russian aggression forces us to look at familiar things differently, at people, to rethink our own views, and to set priorities. It is precisely for this reason that our artists create «uncomfortable» works, in which they either return us to the past or demonstrate the present without showing the future. At the moment, we are «inside» the process of creating a new Ukrainian mythology, which deserves the attention of recipients and further consideration. Researchers continue to debate the reliability of myths, their classification, relevance for creating a national idea, however, the creation of a myth is a natural reaction of people to knowledge about the past, to the emotional and sensory sphere, to the values that are hidden in these stories, the moral qualities on which state authority and the implicit education of a conscious citizen are built.

Keywords: Japan, Ukraine, performance, educational potential, myths, contemporary art, archaic meanings.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2024

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор С. В. Грищенко